ANGGANG GADING

DOOR

A. F. C. A. VAN HEYST

Onder de verzamelaars van netzké's, snuiffleschjes, medicijndoosjes en andere kleine Chineesche of Japansche voorwerpen, zullen er ongetwijfeld zijn, die zich weleens verdiept hebben in den aard van het gebezigde materiaal. In de meeste gevallen zal deze belangstelling echter wel incidenteel zijn geweest, omdat men in de literatuur hier en daar wel terloops onder verzamelnamen, zooals ivoor, been, hoorn, tand enz., een aantal materialen vermeld vindt, waaruit de kleine gebruiksvoorwerpen vervaardigd werden, maar daarnevens geen aanwijzingen aantreft voor een mogelijke identificeering en men dus bij een poging hiertoe geheel op eigen onderzoek is aangewezen.

Door microscopische vergelijking van een voorwerp met verschillende materialen in natura, kan men in dezen weleens iets bereiken. Aangezien de structuur van het gebezigde materiaal door de bewerking echter dikwijls onduidelijk is geworden en aangezien het niet zoo eenvoudig is, monsters ter vergelijking te verkrijgen van de tallooze buitenissige, dikwijls fossiele materialen, welke door Chineezen of Japanners bewerkt werden, daarom blijven in zeer vele gevallen de resultaten van een dergelijk onderzoek tot onzekerheid aanleiding geven.

Dat deze onzekerheid ook voor het veel scherpere en op dit punt meer geoefende oog van den Oosterling, begaafd bovendien met een uiterst fijnen tastzin, bestaan zou hebben, lijkt weinig waarschijnlijk, al zal een juiste kennis omtrent de herkomst der stof, wanneer deze uit verre landen was aangevoerd, veelal ontbroken hebben.

Hieronder moge daarom iets worden medegedeeld omtrent een substantie, waaraan in de

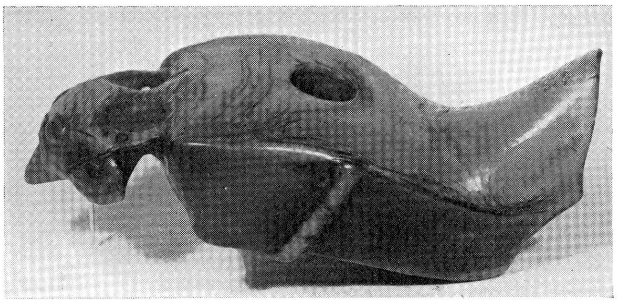

Foto F. H. van Dijk

Fig. 1. Dajaksch amulet van terzijde gezien

Westersche literatuur weinig aandacht is besteed, aangaande de herkomst waarvan in de Oostersche literatuur groote verwarring heeft bestaan, doch welke niettemin reeds zeer lang geleden bij den Oosterling bekend was en in bijzondere mate begeerd en welke aan haar kleurencombinatie vrij gemakkelijk te herkennen moet zijn. Een substantie, waarvan de decoratieve kleurenschakeering gepaard ging met duurzaamheid en zeldzaamheid, essentialia, welke ze voor den Oost Aziaat aesthetisch waardevol maakten. Het anggang gading der Maleiers, hao ting der Chineezen, het neushoornvogel-ivoor.

Menig Oostganger zal zich wel den ruischenden wiekslag herinneren van het neushoornvogelenpaar, vliegend hoog boven het Indische landschap. Ook zullen er wel zijn, die de onbeholpen gedragingen weleens hebben gadegeslagen, waarmede deze groote vogels zich aan den rijkvoorzienen disch van een vruchtdragende ficus bewogen, zonder daarom echter den schuwen leverancier van het neushoornvogel-ivoor, levende hoog in het geboomte van het oerwoud, in het gezichtsveld te hebben gehad. Niet het oerwoud, zooals men zich dit gaarne voorstelt, vol kleur en

www.mytribalworld.com

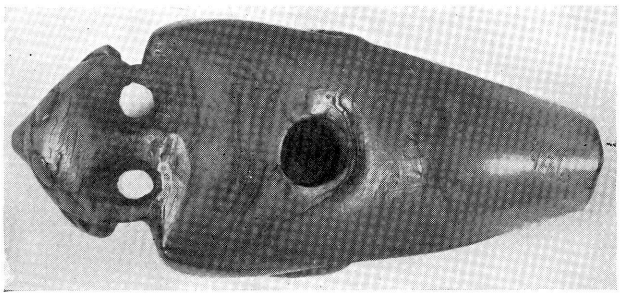

Foto F. H. van Dijk
Fig. 2. Het voorwerp van boven gezien

leven, maar het oerwoud, somber en grootsch en waarin de gewijde stilte onverwachts verstoord kan worden door het helsch gelach van den Anggang tokok. De grootste aller neushoornvogels, den Latijnschen naam dragend van Rhinoplax vigil en de eenige soort, die een ivoorharden knobbel op den snavel draagt.

Dr. B. Hagen, bekend natuurvorscher uit het einde der 19e eeuw, deed in jaargang 1890 van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Tijdschrift, pag. 140, op de levendige wijze, hem eigen, eenige mededeelingen over dezen merkwaardigen vogel, dien hij als volgt bij den lezer inleidt:

„Wenn man in Deli des Morgens durch „den langhingedehnten, prächtigen Urwald „reitet, so vernimmt man hie und da eine „ganz merkwürdige Stimme aus dem höch„sten Gezweige. Sie beginnt ganz langsam, „mit grossen Intervallen, wird allmählich „immer schneller und hastiger, und endigt „mit einem gellen, kramphaften Lachen: „Tokok ... Tokok ... Tokok . . kok . kok . „kok . kok kok kokoko hahahaha! Weithin „und laut schallt über die stillen Wälder „das sonore Tokok und das wahnwitzige „Gelächter, und wer es je gehört, vergisst es „so leicht nicht wieder. Das ist das Geschrei „des stattlichen, aber einsam und sehr scheu „nur in dichtem Hochwald lebenden Rhino„plax vigil, dem die Malaien hienach sei„nen Namen, Anggang tokok, gegeben „haben."

Ook maakt Hagen melding van de bekende legende, verbonden aan dezen vogel, hierop neerkomend, dat een Maleier met een bijl de palen omkapte waarop het huis van zijn schoonmoeder rustte en als straf voor deze uitspatting in een neushoornvogel werd veranderd, wiens geluid een weergeving zou zijn van de bijlslagen en het op de ramp volgende hoongelach en waardoor ten eeuwige dage de herinnering aan de gepleegde schanddaad zou blijven voortleven.

Over den ivoorharden uitbouw op den bovensnavel van dezen vogel en het gebruik daarvan door menschen gemaakt, deelt Hagen geen bijzonderheden mede, hoewel hij hiermede ongetwijfeld bekend zal zijn geweest.

Evenmin vertelt Robinson in: „The Birds of the Malay Peninsula", II, 1928 pag. 49, voor welk doeleinde het Anggang gading werd aangewend. In de beschrijving van den snavel leest men: „casque, abruptly truncated, leaving a flat plate of very dense, hard ivory-like tissue" en verder op pag. 51: „The frontal plate is extremely hard and dense, like vegetable-ivory, about a third of an inch thick, but behind it the casque is composed of loose and spongy cancellatus tissue, which no doubt prevents the shock of impact being transmitted to the brain".

Wel vindt men hierover iets op pag. 19 van de Encyclopedie van Nederlandsch Indië, dl 3. Hier staat n.l.: „Het voorste gedeelte van den hoorn van Rhinoplax vigil is bijna zoo hard als ivoor (vandaar de naam anggang gading (Mal) — gading beteekent ivoor —) en wordt voor draaiersarbeid gebruikt".

Forbes in „A Naturalist's wanderings in the Eastern archipelago" 1885, pag. 154, zegt sprekende over dezen vogel: „Whose heavy scarlet hammerfronted casque, draws upon it a severe persecution as in Palembang each head commands a large price, for out of its dense white ivory-like consolidated horn, are manufactured studs and sleeve-links of great beauty."

www.mytribalworld.com

Verder deelde Dr. Edw. Jacobson te Bandoeng op een verzoek om inlichtingen in zijn schrijven van 4 September 1936 het volgende mede: „De enige keer, dat ik deze stof in bewerkte toestand heb gezien, was zowat een 40 jaar geleden bij een van onze kopers. De man droeg aan zijn kabaja van donker blauwpaarse zijde, die niet meer in zwang zijn, 5 kogelronde knopen, iets kleiner dan een kers. Ze waren van een hoornachtige half transparante stof, de bovenste helft rood, de onderste geel. Aan de onderkant was een metalen oogje bevestigd, dat in het knoopsgaatje van zijn kabaai op de bekende wijze door middel van een ringetje was vastgelegd. De twee kleuren rood en geel zijn de natuurlijke kleuren van de snavelknobbel en werden de knopen zodanig uit dien knobbel gesneden, dat juist de helft rood en de helft geel was", hetgeen min of meer overeenkomt met de mededeeling van Joh. Snelleman in „Bijdragen tot de kennis der fauna van Midden Sumatra" 1e deel, pag. 35, luidende, dat de hoorn van Rhinoplax vigil, de grondstof levert „voor zeer fraaie gele, roodgevlekte knoopen en kralen voor halssnoeren".

En zoo zullen verspreid in de zoölogische literatuur waarschijnlijk nog wel meer gegevens te vinden zijn over het gebruik van anggang gading, echter waarschijnlijk alleen betrekking hebbende op het verspreidingsgebied van dezen vogel, zijnde Malakka, Sumatra en Borneo en waardoor wij niet wijzer worden omtrent de doeleinden waarvoor dit materiaal naar China werd uitgevoerd.

Over dezen uitvoer worden gegevens verschaft door W. P. Groeneveldt in: „Notes on the Malay Archipelago and Malacca" voorkomende in deel XXXIX van de Verhandelingen van het Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Batavia 1880. In dit artikel wordt de vertaling gegeven van een aantal passages uit de Chineesche literatuur, betrekking hebbende op het vroegere verkeer tusschen China eenerzijds, Malakka en Indonesië anderzijds. Hierbij wordt ook melding gemaakt van de voornaamste producten, welke als geschenken of tribuut naar Chineesche keizers werden gebracht, of als ruilmiddel dienst deden en waaronder ook voorkwam het artikel „hoa ting". Groeneveldt vestigt er de aandacht op, dat de vertaling van hoa ting weliswaar luidt: „crane crest", maar dat het hiermede bedoelde materiaal in feite neushoornvogel-ivoor was. Onderstaand volgen eenige teksten, zooals Groeneveldt deze geeft:

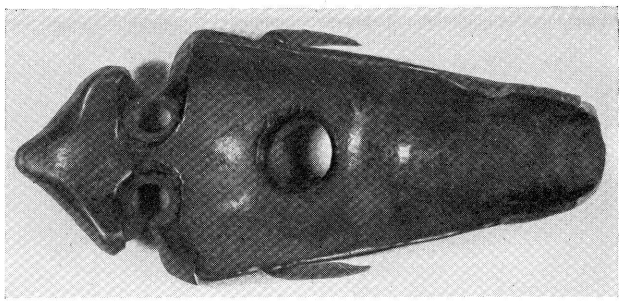

Foto F. H. van Dijk

Fig. 3. Het voorwerp van de onderzijde gezien

Uit de Ying-yai Shêng-lan, 1416, handelende over Palembang (Groeneveldt pag. 74):

„There is a bird from which the so called „crane-crests[1]) are taken; it is as „large as a goose with black feathers, a „long neck and a pointed bill. Its skull is „about an inch thick, outside red an inside „like yellow wax; it has a very fine appear„ance and is called crane-crest; they „use it for handles and scabbards of their „swords and for different other purposes."

Uit de Hsing-Ch'a Shêng-lan, 1436, handelende over het koninkrijk Aroe (gelegen op Sumatra) (Groeneveldt pag. 95):

„The products of the country are crane„crests and camphor, which they sell to „foreign traders. In exchange they take „coloured silks, earthenware, glasbeads „etc.."

Uit de History of the Ming Dynasty (1368—1643) handelende over Bandjermasin (Groeneveldt pag. 107):

www.mytribalworld.com

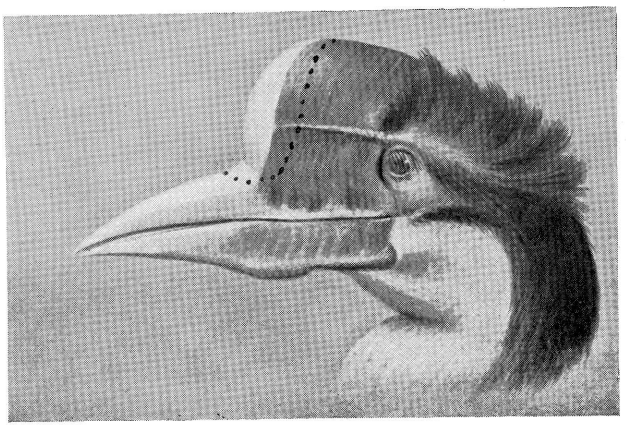

(Overgenomen uit „The birds of Malay Peninsula" Stippellijn door schrijver aangebracht)

Fig. 4. Rhinoplax vigil

„The products of the country are rhino-
„ceros-horns, peacocks, parrots, gold-dust,
„crane-crests, wax, rattan-mats, chil-
„lies, dragon's-blood, nutmegs, deerhides,
„and so on".

Uit dezelfde bron, handelende over de Westkust van Borneo (Groeneveldt pag. 111):

„The King (van het rijk Pu-ni op de
„Westkust van Borneo) then appointed
„envoys to bring a letter and to carry as
„tribute crane-crests, living tortois-
„es, pea cocks, camphor-baros in small
„lumps, camphor in powder, cloth from
„the west, and various sorts of incense".

Uit dezelfde bron, handelende over Malakka (Groeneveldt pag. 134):

„Among the goods which Malaca was
„accustomed to bring as tribute, the fol-
„lowing were the principal articles: agate,
„pearls, tortoise-shell, coral-trees, crane-
„crests, guilts made of feathers, white
„pi-cloth, western cloth, sa-ha-la, rhinoceros-
„horns, ivory, black bears, black monkeys,
„babirusahs, cassowaries, parrots, camphor-
„baros, rose-oil fragrant balm, chitseh flo-
„wers, terra japonica, lignum-aloes, ben-
„zoin, assa-foetida and such more".

Ook Laufer houdt zich met dit onderwerp bezig (T'oung Pao, serie II, deel XVII, pag. 384 en 385) en vestigt er de aandacht op, dat in een geschrift uit de 5e eeuw de hierbedoelde neushoornvogel wordt aangeduid als „The bird of the King of Yue". De betreffende passage luidt als volgt:

„The bird of the King of Yue is shaped
„like a kite and has on its upper mandible
„an excrescence which has a capacity of
„over two pints. The southerners make wine
„vessels out of it which are highly priced,
„like conch shells".

Een tekst welken aanhaalt uit de Yu yang tsa tsu, geschreven omstreeks 860, stelt vast:

„its bill is large and the excrescence a foot
„in length, red and yellow in color, and of
„a capicity of two pints and that the south-
„erners make it into wine cups."

Hoewel deze beide laatste aanhalingen eenigszins verwarrend werken, omdat de omvang van het massieve gedeelte van den snavelhoorn te gering is, om daaruit „wine cups" of „wine vessels" te vervaardigen, zoo lijkt het toch wel zeker, dat het bedoelde materiaal zeer gezocht is geweest bij de Chineezen en dat zij er kleine voorwerpen van maakten.

Het was deze wetenschap, die schrijver er jaren geleden toe bracht om op zoek te gaan naar het een of ander, dat uit neushoornvogelivoor vervaardigd kon zijn. Vele kunstaffaires werden afgespeurd, er werd ijverig gelet op de kleurencombinatie rood en geel, zonder dat echter het gewenschte resultaat bereikt werd. Veel aanleiding, om over dit onderwerp te schrijven bestond er dan ook niet en het bovenstaande zou in verband hiermede zeker in de pen gebleven zijn, indien niet een dezer dagen de verkrijging van een anggang gading voorwerp, zij het ook een voorwerp van niet-Chineeschen oorsprong, deze vroegere speurtochten weder in herinnering had gebracht.

Het voorwerp in kwestie (fig. 1, 2 en 3), een Dajaksch amulet, is gesneden uit de voorzijde van den hoorn, zooals de stippellijn op fig. 4 dit aangeeft en waarmede tevens de be-

www.mytribalworld.com

grenzing van het massieve gedeelte is aangeduid en uit het achterste niet massieve gedeelte van den bovensnavel. Alhoewel niet met zekerheid te zeggen, lijkt het waarschijnlijk, dat bedoeld is een vogel uit te beelden met toegeklapte vleugels, terwijl de staart gevormd wordt door het achterste gedeelte van den min of meer haaks op den hoorn staanden bovensnavel. Het voorwerp is aan de bovenzijde van den romp dof geelachtig, aan de onderzijde glimmend hoornkleurig met abrikoostint nabij de doorboring. De zijkanten, waarover een lichtere reliefstreep loopt zijn rood met doorschijnenden gelen ondergrond, welke kleur zich voortzet op den kop van het gedierte. De aard van het materiaal houdt het midden tusschen hoorn en ivoor. De lengte van het voorwerp bedraagt 8.5 cm, de grootste breedte 3.7 cm, de grootste dikte 1.5 cm en het gewicht 35 gram.

En omdat mededeeling van het bovenstaande voor sommige verzamelaars aanleiding zou kunnen zijn om hunne voorwerpen nog weer eens extra onder de loupe te nemen en opdat zij dan het voorwerp vervaardigd van het mysterieuse anggang gading, gelijk de oorspronkelijke bezitter dit gedaan zal hebben, als een kostbaar kleinood in eere zouden houden, daarom werden deze regelen neergeschreven.

Naschrift van de Redactie.

Gaarne wordt dezerzijds de gelegenheid benut, onze lezers in kennis te brengen met een aantal van *anggang gading* vervaardigde voorwerpen, welke zich bevinden in de volkenkundige verzameling van het Koloniaal Instituut.

Vooreerst een versiersel (sluithaak?) van een mandau-draagkoord, behoorende bij een zeer fraai specimen van dit slagwapen [1]), uit het centrum van Borneo, het Apokajan-gebied. Het voorwerp toont het gebruikelijke, zeer „verschnörkelte" aso-motief een gestyleerde drakenfiguur [2]).

Foto Kol. Inst.

Mandau met versierde sluithaak? Apo-Kajan. Midden-Borneo

Verder bezit het Koloniaal Museum nog een aantal, door mannen gedragen, oorhangers van ditzelfde materiaal [3]), van zes waarvan hierbij een foto gevoegd is. Zij zijn alle, zonder uitzondering, zeer kunstig en fraai bewerkt, gedeeltelijk à jour en in overeenstemming met het doel, waarvoor zij gebruikt wor-

www.mytribalworld.com

Oorhangers uit Midden-Borneo. Afmetingen ± 10 × 5 × 5 cm. Foto Kol. Inst.

den, alle van een haakje voorzien, waarmede ze in het oorlelletje gehangen kunnen worden. De inheemsche naam is *sabaoe*. Naar men zegt, mag een man zulk een oorhanger pas dragen, wanneer hij een kop gesneld heeft.

Niet ieder neushoornvogelsoort levert dit *anggang gading*. Het schijnt uitsluitend de door den heer Van Heyst genoemde *Rhinoplax vigil* te zijn, welks snavelknobbel daarvoor in aanmerking komt. De bewoners van het Apokajan-gebied, de Kajans en Kenja's, noemen hem *tĕboen*.

---

1) K. I. no. 391/124.

2) = Jav.: *asoe* = hond, maar in Borneo wordt er uitsluitend deze drakenfiguur mee aangeduid.

3) K.I. nos. 231/2, 391/127, 432/21 en 22, 444/1 en 2, 881/3, 1384/2, 0860 en 0861.

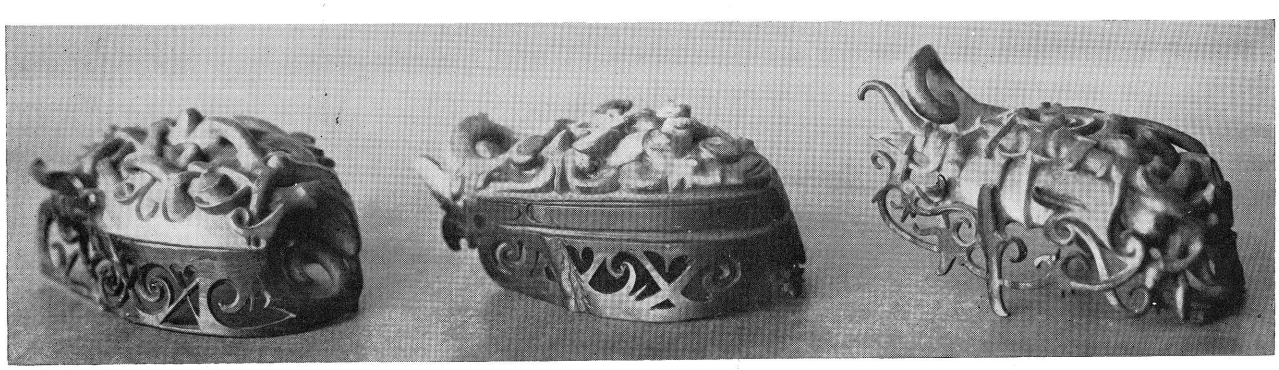

Oorhangers uit Midden-Borneo. Afmetingen ± 10 × 5 × 5 cm. Foto Kol. Inst.

www.mytribalworld.com